

Socijalistički perioda na stranicama Gračaničkog glasnika (1945. – 1991.)

Aida Ličina

Abstrakt: U radu su prezentirani rezultati kraće analize *Gračaničkog glasnika* koja je imala za cilj predstavljanje radova koji se odnose na socijalistički period, a objavljeni su na stranicama ovog časopisa. Prilikom analize autorica se orijentisala isključivo na radove iz tri rubrike ovog časopisa, a to su *Prošlost*, *Zavičaj* i *Teme*. **Gljučne riječi:** Gračanica, Gračanički glasnik, lokalna historija.

Gračanički glasnik je pokrenut 1996. godine s ciljem da se na njegovim stranicama objavljuju radovi u vezi sa prostorom Gračanice i šire okoline bez razlike o kojoj se naučnoj oblasti radi, o čemu svjedoči i raznovrsnost radova koji su objavljeni za petnaest godina izlaza ovog časopisa, odnosno 29 objavljenih brojeva do sada. Časopis je redovno izlazio dva puta godišnje (u maju i novembru), a prvi broj objavljen je u maju 1996. godine. Radi se o časopisu lokalnog karaktera, samo po sadržaju, ali ne i po distribuiranosti i dostupnosti, jer se primjerci ovog časopisa mogu naći u svim većim bibliotekama širom Bosne i Hercegovine.

U časopisu *Gračanički glasnik* u dvadeset devet brojeva koji su izašli u periodu od petnaest godina (1996. – 2010.), po dva broja godišnje, radovi su objavljeni u deset stalnih i povremenih rubrika: *Povodom*, *Prošlost*, *Prilozi iz književnosti/Književnost/Riječ*, *Nove knjige/Osvrti prikazi i recenzije* (od broja 28), *Listovi*, *Dodatak*, *Zavičaj*, *Teme*, *Glosar novih autora* i *Građa*. Od toga je osam stalnih rubrika i dvije povremene.¹

Tokom izlaza, *Gračanički glasnik* je kontinuirano unaprijeđivan, kako sadržajno tako i tehnički. O stabilnosti rada ovog časopisa svjedoči i činjenica da nije bilo većih redakcijskih promjena, premda česte iz-

mjene u redakciji mogu donijeti nove ideje i dinamiku rada. U prvih dvadeset brojeva glavni i odgovorni urednik bio je Salih Kulenović, izvršni urednik Omer Hamzić, a u narednih devet brojeva (od broja 21) funkciju glavnog i odgovornog urednika obnašao je Omer Hamzić, a urednik u Redakciji bio je Rusmir Djedović.

Naša namjera je da predstavimo radove, koji su objavljeni na stranicama *Gračaničkog glasnika*, a koji se sadržajno odnose na socijalistički vremenski period (1945. – 1991.) jugoslavenske/bosanskohercegovačke historije. Nakon iščitavanja radova iz *Gračaničkog glasnika*, izdvojila sam i ovom prilikom ću predstaviti četrdeset jedan rad iz tri rubrike *Prošlost* (18),² *Zavičaj* (18),³ i *Teme* (5).⁴, koji se sadržajno odnose na socijalistički period (1945. – 1991.)

Spomenute radove, objavljene u dvadeset jednom broju časopisa,⁵ predstaviti ćemo u najmanje tri veće tematske cjeline: političkoj (6), privrednoj (15) i društvenoj historiji (20).

2 Osamnaest radova iz rubrike *Prošlost* iznosi 23.58 % od cjelokupnog broja radova koji je objavljen u ovoj rubrici 131.

3 Osamnaest radova objavljenih u rubrici *Zavičaj* iznosi 19.98% od cjelokupnog broja radova, objavljenih u ovoj rubrici (111).

4 Pet radova, objavljenih u rubrici *Teme* iznosi 1.9% svih radova objavljenih u ovoj rubrici (38).

5 U brojevima 1, 2, 9, 10, 11, 12 i 13 nije se izdvojilo jedan rad važan za ovu analizu na osnovu na početku utvrđenih kriterija.

1 Stalne rubrike su: *Povodom*, *Prošlost*, *Nove knjige/Osvrti*, *Prikazi i recenzije*, *Listovi*, *Zavičaj*, *Prilozi iz književnosti/Književnost/Riječ*, *Teme* i *Građa*. Povremene rubrike su *Dodatak* i *Glosar novih autora*.

Izdvojeni radovi mogu se različito kategorizirati na osnovu pristupa i metodologije rada, kreću se u rasponu od izvornih naučnih radova, preko preglednih, stručnih, do memoarskih, koji govore o lokalnoj historiji kroz sjećanja učesnika određenih događaja. U pojedinim slučajevima teško je izvršiti kategorizaciju radova jer neki od autora, u obradi tema, kombiniraju metode rada od pokušaja znanstvenog pristupa, obrade i analize arhivske građe, do navođenja vlastitih sjećanja u istom radu.

U okviru tematske cjeline o političkoj historiji na stranicama *Gračaničkog glasnika* izdvojilo se šest radova u kojima su obrađena i predstavljena određena pitanja iz političke prošlosti Gračanice, uz korištenje različitih istraživačkih metoda. U pomenutim radovima riječ je o administrativno-teritorijalnom okviru razvoja Gračaničkog sreza prema zakonskim odredbama iz 1945. i 1947. godine,⁶ potom o nacionalizaciji na prostoru Gračanice, o otkupu poljoprivrednih proizvoda u Gračanici i okolnim selima 1950., te nasilju koje se provodilo nad stanovništvom od strane opštinskih vlasti koje su bile nadležne za te poslove, kroz svjedočenja Muhameda Nuhića, člana Komisije zadužene za ispitivanje tih dešavanja⁷. Predstavljen je i Izvještaj Odbora IVZ u Gračanici o sabiranju i obradi kulturnog blaga muslimana koji je izrađen 1967. godine na zahtjev Starješinstva IVZ⁸. Tekst izvještaja nije toliko važan za tematsku cjelinu *politička historija* u koju smo ga izdvojili zbog njegovog sadržaja, koliko zbog konteksta vremena nastanka jednog takvog izvještaja u koji ga stavlja autor, a to je vrijeme pokretanja ubrzane akcije priznava-

nja muslimanske nacije. I na koncu, izdvojila su se dva rada koja hronološki gledano mogu zatvoriti ovu cjelinu, a po događajima koje navode, datiraju u 1990-e. Ova dva rada predstavljaju pregled tranzicionih dešavanja prelaska sa jednopartijskog na višepartijski sistem u zemlji, te kako su se ta dešavanja odrazila na mikrosredine poput Gračanice. U prvom radu riječ je o osnivanju ogranka SDA u Gračanici, a u drugom su predstavljene rezultati novembarskih izbora 1990. godine na području općine Gračanica.⁹

U okviru druge zadate tematske cjeline *privredne historije* izdvojilo se petnaest radova. U nekim radovima autori daju opći prikaz privrednih prilika gračaničkog sreza u periodu od 1945. -1952. godine,¹⁰ osnovne karakteristike društveno-ekonomskog razvoja općine Gračanica od 1986.-1990. godine¹¹ ili analizu strukture stanovništva, socijalnu, polnu, ekonomsku i nacionalnu, na području Gračanice. Ostali radovi orijentisani su na prikazivanje razvoja i rada pojedinih preduzeća poput fabrike obuće "Fortuna",¹² drvno-industrijskog preduzeća "Jadrina",¹³ štamparskog preduzeća "Grin",¹⁴ trgovačkog

9 Omer Hamzić, Rezultati izbora 1990. na području opštine Gračanica. *Gračanički glasnik*, 1997, br. 4/2, str. 45 – 60; Rusmir Djedović, Na krilima demokratije-osnivanje SDA u Gračanici. *Gračanički glasnik*, 2010, br. 29/15, str. 157 – 170.

10 Omer Hamzić, Privredne prilike na području gračaničkog sreza u periodu od 1945. do 1952. godine. *Gračanički glasnik*, 2004, br. 17/9, str. 85 – 96.

11 Omer Hamzić, Neke karakteristike društveno-ekonomskog razvoja opštine Gračanica u periodu 1986 – 1990. godine. *Gračanički glasnik*, 2006, br. 21/11, str. 70 – 80.

12 Dževad F. Sarajlić, Od Suljinih opanaka do "Fortunine" cipele. (Prilog proučavanju obućarstva u Gračanici). *Gračanički glasnik*, 1997, br. 4/2, str. 21 – 30.

13 Sulejman Devedžić, Hasan Berberović, Prerada drveta na području opštine Gračanica. *Gračanički glasnik*, 1998, br. 6/3, str. 30–36.

14 Omer Hamzić, Kratak pregled razvoja gračaničke štamparije od 1958. do 1998. godine. *Gračanički glasnik*, 1999, br. 7/4, str. 27–30; Omer Hamzić, Od korparije do štamparije. *Gračanički glasnik*, 2005, br. 19/10, str. 49 – 54.

6 Senahid Hadžić, Administrativno-teritorijalni okvir Gračaničkog sreza 1945. *Gračanički glasnik*, 2004, br. 18/9. 91-93.

7 Muhamed Nuhić, Nasilje i kazna, sjećanje na Gračanicu, s jeseni 1950. godine (memoarski zapis). *Gračanički glasnik*, 2003, br. 16/8, str. 22–64.

8 Rusmir Djedović, Islamska kulturna baština Gračanice i okoline (prema izvještaju Odbora Islamske vjerske zajednice, odnosno kadije Mehinagića iz 1967. godine). *Gračanički glasnik*, 2008, br. 25/13, str. 68 – 91.

preduzeća “Bosna”,¹⁵ ugostiteljskog preduzeća “Park”¹⁶ i preduzeća za preradu plastike “Variplast”.¹⁷ Uzeti zajedno, ovi pojedinačni primjeri mogu poslužiti za širu analizu i sagledavanje privrednih prilika u Gračanici. O urbanizaciji, kao dijelu privrednog procesa u sklopu planova industrijalizacije i modernizacije zemlje, javljaju se četiri rada. U dva rada riječ je o dinamici i stepenu urbanizacije regije sjeveroistočne Bosne od 1948. do 1991. godine, sa posebnim osvrtom na Gračanicu, te o urbanističkom planiranju grada i općine Gračanica, dok se u druga dva rada o urbanizaciji govori na primjeru dva projekta gradnje. Prvi je prikaz urbanističko-arhitektonskog historijata lokaliteta robne kuće, a drugi opis faza gradnje Doma kulture u Gračanici.¹⁸ Posebno je vrijedan rad o željeznici ili ukidanju uskotračne pruge Gračanica-Karanovac 1967. godine, u vrijeme kada se uskotračne pruge ukidaju na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, koji se zasniva na kombinaciji historijskih izvora i literature, te sjećanja autora na to vrijeme.¹⁹

Treća tematska cjelina, koju smo izdvo-

15 Omer Hamzić, Trgovina u Gračanici poslije Drugog svjetskog rata s posebnim osvrtom na razvoj Trgovačkog preduzeća „Bosna“. *Gračanički glasnik*, 1999, br. 8/4, str. 46–57.

16 Omer Hamzić, O razvoju ugostiteljske djelatnosti u Gračanici. *Gračanički glasnik* br. 8, 57–72

17 Omer Hamzić, Osnivanje i razvoj preduzeća “Variplast” Gračanica (Prilog proučavanju savremenih gospodarskih prilika u Gračanici). *Gračanički glasnik*, 2006, br. 22/11, str. 38–44.

18 Rusmir Djedović, Razvoj prostornog urbanističkog planiranja grada i općine Gračanica. *Gračanički glasnik*, 2004, br. 17/9, str. 37–45; Rusmir Djedović, Robna kuća–urbanističko-arhitektonski historijat lokaliteta robne kuće “Gračanka” u gračaničkoj čaršiji. *Gračanički glasnik*, 2004, br. 18/9, str. 41–50; Damir Džafić, Dinamika i stepen urbanizacije Sjeveroistočne Bosne u periodu od 1948. do 1991. godine, sa posebnim osvrtom na općinu Gračanica. *Gračanički glasnik*, 2006, br. 22/11, str. 27–32; Čamil Naimkadić, Kako je započeo i kako se gradio Dom kulture u Gračanici. *Gračanički glasnik*, 1997, br. 4/2, str. 31–45.

19 Čamil Naimkadić, Sjećanje na gračaničku željeznicu – početak s pjesmom, ukidanje s tugom (1897–1967). *Gračanički glasnik*, 2008, br. 26/13, str. 60–70.

jili prilikom analize radova, jesu radovi koji se odnose na *društvenu historiju*. U ovoj kategoriji piše se općenito o kulturnim dešavanjima na prostoru Gračanice, o sportu, o zdravlju, o prosvjetnim prilikama na prostoru Gračanice, te se u okviru rubrike *Zavičaji–Likovi zavičaja* predstavljaju portreti značajnih ličnosti Gračanice iz različitih oblasti u kojima su djelovali. Izdvojili smo dvadeset radova. U dva rada se piše o razvoju kuturno-umjetničkog amaterizma kroz osnivanje i djelovanje kulturno-umjetničkih društava,²⁰ jedan rad je posvećen osnivanju prvog lokalnog elektronskog medija–Radio Grčanica.²¹ Mogu se pročitati i radovi o razvoju bibliotekarstva na tim prostorima, sa posebnim osvrtom na osnivanje i rad gradske biblioteke,²² te o običajima i načinu života ljudi u ruralnim sredinama oko Gračanice u periodu 1945.–1950. iz sjećanja prosvjetnog radnika na tim prostorima, Saliha Avdića.²³ Pored spomenutih radova, u ovu kategoriju uvrstili smo i radove iz oblasti sporta, o razvoju gračaničkog rukometa, predstavljanjem rukometnog kluba “Gračanica”²⁴, i zdravlja, o stanju i prilikama u zdravstvenoj službi 1958.–1960. kroz sjećanja ljekara u toj službi, Ismaila Hadžiahmetovića.²⁵ Iz oblasti

20 Omer Hamzić, Razvoj kulturno-umjetničkog amaterizma u Gračanici, sa posebnim osvrtom na kulturno-umjetničko društvo “Adem Alić”. *Gračanički glasnik*, br. 5, 43–50; Omer Hamzić, Razvoj kulturno-umjetničkog amaterizma u Miričini. *Gračanički glasnik*, 1999, br. 7/4, str. 42–48.

21 Omer Delić, Ovdje (je) Radio-Gračanica – 30 godina (U povodu 30 godina rada i postojanja Radio-Gračanice). *Gračanički glasnik*, 1999, br. 7/4, str. 36–42.

22 Fikret Konjić, Prilog istoriji bibliotekarstva u Gračanici. *Gračanički glasnik*, 2010, br. 29/15, str. 139–151.

23 Salih Avdić, Gore dole oko Gračanice (Sjećanje na neke ljude i događaje iz prvih godina moga učiteljovanja u selima oko Gračanice–Klokotnici, Sokoli i Gornjoj Orahovici, od kraja 1945. do 1950. godine). *Gračanički glasnik*, 2009, br. 28/14, str. 84–91.

24 Omer Hamzić, Mala hronika gračaničkog rukometa. *Gračanički glasnik*, 1996, br. 3/2, str. 53–58.

25 Ismail Hadžiahmetović, Prilog historiji razvoja zdravstvene službe u Gračanici. *Gračanički glasnik*, 2005, br. 19/10, str. 54–62.

prosvjete istakla su se tri rada, o prosvjetnim prilikama na prostoru Gračanice 1945. – 1955., odnosno o razvoju osnovnog školstva 1945. – 1947. i o osnivanju gimnazije u Gračanici 1959. godine²⁶.

Posebno je vrijedna rubrika *Likovi zavičaja* u kojoj se predstavlja plejada istaknutih ličnosti, Gračanlija, onih koji su svojim radom ostavili duboki trag u životu ovoga grada. To su akademik Aleksandra Trumić, koji je istraživao izvore termo-mineralnih voda u okolini Gračanice, prvi doktor Gračanlija Mustafa Kamarić, novinar Rizo Mehinagić, privrednik Rizah Suman i Damjan Blagojević (koji je ujedno i politički radnik), politički radnik Ahmed Durić, Alija Gazibegović i Asim Dževdetbegović (posljednji predsjednik Gračaničkog sreza), te prosvjetni radnik Branko Vajić–Čiča. Izdvojili smo i prikazali porterte samo onih ličnosti čiji se radni vijek najvećim dijelom odnosi na period 1945. – 1991.²⁷ Sve spomenute ličnosti smo uvr-

26 Salih Avdić, O prosvjetnim prilikama na području sreza Gračanica od 1945. do 1955. godine. *Gračanički glasnik*, 2007, br. 23/12, str. 42 – 56; Mina Kujović, Prilog historiji razvoja osnovnog školstva na području Gračanice u periodu od 1945. do 1947. godine. *Gračanički glasnik*, 2009, br. 27/14, str. 100 – 114; Omer Hamzić, Počeci i razvoj gimnazije u Gračanici. *Gračanički glasnik*, 2009, br. 28/14, str. 70 – 84.

27 Julije Hahamović i Aleksandar Trumić, O životu i istraživačkom radu Josipa A. Baća. *Gračanički glasnik*, 2002, br. 14/7, str. 19–37; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Dr. Mustafa Kamarić – prvi Gračanlija doktor nauka. *Gračanički glasnik*, 2003, br. 15/8, str. 27–32; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Rizo Mehinagić–Svjedok historije. *Gračanički glasnik*, 2005, br. 20, 40–46; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Rizah Suman–privrednik. *Gračanički glasnik*, 2006, br. 21, 44–48; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Ahmet Durić – jedna partizanska priča. *Gračanički glasnik*, 2006, br. 22/11, str. 56–62; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Alija Gazibegović – primjer predanosti poslu i zadatku. *Gračanički glasnik*, 2007, br. 23/12, str. 59 – 64; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Damjan Blagojević, najmlađi partizan Gračanice. *Gračanički glasnik*, 2008, br. 25/13, str. 58 – 68; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Branko Vajić – Čiča. *Gračanički glasnik*, 2009, br. 27/14, str. 63 – 73; Omer Hamzić, Likovi zavičaja: Asim Dževdetbegović – posljednji predsjednik Gračaničkog sreza. *Gračanički glasnik*, 2009, br. 28/14, str. 91 – 96.

stili u cjelinu *društvena historija*, premda se neki ističu kao politički radnici i privrednici, jer su svojim radom ostvarili značaj za opći društveni razvoj Gračanice.

Zbog velikog broja radova, četrdesetjednog, nismo u prilici detaljnije predstaviti svaki od njih, zato smo izdvojili tri rada u kojima se govori o prosvjetnim prilikama na prostoru Gračanice, koje ćemo detaljnije predstaviti.

Prvi rad je *O prosvjetnim prilikama na području sreza Gračanica od 1945. do 1955. godine–autobiografski zapisi*, autora Saliha Avdića, koji je radio kao prosvjetni radnik u nekoliko sela tadašnjeg sreza Gračanica. Autor opisuje teške prosvjetne prilike, nedostatak prostora i materijala za rad, veliki broj nepismenih, nerazumijevanje ruralne sredine prema novoj prosvjetnoj politici vlasti i slično. Ovaj rad, iako je u pitanju sjećanje autora, dobar je primjer prilika u prosvjeti u Bosni i Hercegovini, neposredno poslije rata, te političkih, ekonomskih i društvenih prilika na primjeru jedne mikrozajednice. Autor se, kroz vlastita sjećanja, dotiče i nekih drugih pitanja poput skidanja zara i feredže, loše ekonomske situacije, nerazumijevanja i nepovjerenja manje sredine prema novoj vlasti, loših higijenskih prilika i slično. Šira naučna javnost ovakve radove može tretirati kao izvore, koji uz kombinaciju sa drugim izvorima prvog reda mogu poslužiti za bolju rekonstrukciju i shvatanje događaja i prilika tog perioda.

Drugi rad je rad Mine Kujović, pod naslovom *Prilog historiji razvoja osnovnog školstva na području Gračanice u periodu od 1945. do 1947. godine*. Za razliku od teksta Saliha Avdića, koji se zasniva isključivo na sjećanju autora, ovaj rad baziran je na arhivskoj građi fonda Ministarstva prosvjete NR Bosne i Hercegovine. Autorica prikazuje stanje u jedanaest osnovnih škola, koliko ih je bilo na području sreza Gračanica u periodu 1945.–1947. godine. Broj učenika, učitelja, školskih objekata i stanja u školama, općenito.

Treći je rad autora Omera Hamzića *Počeci i razvoj gimnazije u Gračanici*, u kojem je

predstavljeno osnivanje i rad Gimnazije u Gračanici, sa posebnim osvrtom na društveno-ekonomske prilike u vrijeme njenog osnivanja. Rad se bazira na arhivskoj građi Arhiva Tuzlanskog kantona (Fond Sreskog narodnog odbora), literature i informacija koje je dobio od nekadašnje učenice Gimnazije, prve generacije srednjoškolaca Hidajete Rešidbegović. Rad je podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu autor piše o teritorijalnom okviru tadašnje općine Gračanica, sa posebnim osvrtom na ekonomske i demografske prilike, te ostale faktore koji su utjecali na razvoj školstva. U drugom dijelu riječ je o osnivanju Gimnazije, o problemima koji su se javljali u prvim godinama rada, te posebno o prvoj generaciji učenika i nastavnika te škole. U trećem dijelu rada opisan je njen rad kroz tri posebne faze, period osnivanja, period reformi i usmjerenog obrazovanja, te period rata i poslije rata.

Šta reći na kraju o radovima koji su za ovu priliku posebno analizirani? Oni tematiziraju, uglavnom, lokalnu historiju, međutim, među njima ima i radova koji određenu problematiku situiraju u regionalni kontekst. Potrebno je naglasiti da ima i radova koji vrlo uspješno govore o pitanjima iz historije Gračanice u okviru jugoslavenskih/bosnaskohercegovačkih dešavanja.

Glavna karakteristika radova u *Gračaničkom glasniku* jeste što kombiniraju sjećanja sa izvorima i literaturom, tako da ih je u metodološkom smislu teško kategorizirati. Međutim, to za ovaj časopis nije toliko ni bitno jer pruža obilje vrijednih i zanimljivih podataka koje teško možemo naći u arhivskoj građi

(npr. Arhiv Bosne i Hercegovine, Arhiv Tuzlanskog kantona i slično...).

Ono što ovaj časopis čini vrijedim je to što tematizira mnoga pitanja iz društvene historije, a manje iz privredne i političke koja je uglavnom poznata.

Nakon iščitavanja radova iz *Gračaničkog glasnika* može se pohvaliti ovaj vrijedni napor uredništva koje se trudi da otvaranjem raznovrsnih tema osvijetli mnoga pitanja iz lokalne historije koja su važna za bolje razumjevanje širih dešavanja, ali i konkretnih historijskih tema.

SOCIALIST PERIOD ON PAGES OF GRAČANIČKI GLASNIK (1945-1991) SUMMARY

This contribution analyzes papers which have been published on the pages of *Gračanički glasnik*. By its content they refer to the socialistic period (1945-1991) of the Yugoslavian/Bosnian and Herzegovinian history. Analyzing the contents by established criteria of *Gračanički glasnik*, we have selected forty-one paper. On that occasion, three columns of this journal have been dedicated to our topic, *Proslost*, *Teme* i *Zavicaj*, in which clear differentiation among published papers is not expressed. Selected works are classified in at least three topics: Politics, Industry and Society. All of the selected papers are dealing topics of local history of Gračanica, but still, some are placed in regional context, or even in wider one, Gračanicas position related to movements in state politics.

Key words: Gračanica, *Gračanički glasnik*, local History. ♦